

International Association of
Human-Animal Interaction
Organizations

IAHAIO VALGE RAAMAT

2014, täiendatud 2018

IAHAIO LOOMI KAASAVATE SEKKUMISTE DEFINITSIOONID JA KAASATAVATE LOOMADE HEAOLU TAGAMISE SUUNISED

Töörühma eesistuja: Dr Brinda Jegatheesan (Ameerika Ühendriigid)

Töörühma liikmed: Dr Andrea Beetz (Saksamaa), dr Elizabeth Ormerod (Ühendkuningriik), dr Rebecca Johnson (Ameerika Ühendriigid), dr Aubrey Fine (Ameerika Ühendriigid), Keiko Yamazaki (Jaapan), Christi Dudzik (Ameerika Ühendriigid), dr Rita Maria Garcia (Brasiilia Liitvabariik), Melissa Winkle (Ameerika Ühendriigid), dr George Choi (Korea Vabariik)

TÄIENDUSED 2018

2018. aastal valgesse raamatusse sisse viidud täiendused sisaldavad looma kaasava *coaching'*u definitsiooni ja loomi kaasavate sekkumiste lähenemises käsituste ühtne tervis ja ühtne heaolu definitsiooni.

IAHAIO juhtkonna muudetud ja heaks kiidetud 2018. aasta aprillis

IAHAIO valge raamatu eestikeelne tõlge:

MTÜ Eesti Abi- ja Teraapialoomi Kaasavate Organisatsioonide Liit; MTÜ Eesti Abi- ja Teraapiakoerte Ühing; MTÜ Eesti Ratsutamisterapeutide Liit; Lingua Harmonica OÜ (tõlkija Liina Kivimäe)

SISUKORD

Missioon ja visioon	3
IAHAIO LOOMI KAASAVATE SEKKUMISTE DEFINITSIOONIDE JA KAASATAVATE LOOMADE HEAOLU TAGAMISE SUUNISTE TÖÖRÜHM	4
DEFINITSIOONID	5
Looma kaasav sekkumine	5
Looma kaasav teraapia	5
Looma kaasav õpe (ehk looma kaasav pedagoogika)	5
Looma kaasav tegevus (ehk looma kaasav külastus)	6
Looma kaasav nõustamine/ <i>coaching</i>	6
ÜHTNE TERVIS JA ÜHTNE HEAOLU	7
INIMESE JA LOOMA HEAOLU TAGAMISE SUUNISED LOOMI KAASAVATES SEKKUMISTES	8
Inimese heaolu	8
Looma heaolu	8
VIITED	12
TÄNUAVALDUSED	12
IAHAIO VALGE RAAMATU TEISTESSE KEELTESSE TÖLKIMISE PROTOKOLL	13

Rahvusvaheline Inimese-Looma Interaktsioonidega Tegelevate Organisatsioonide Ühendus – IAHAIO

Missioon ja visioon

IAHAIO on juhtiv ülemaailmne inimese-looma interaktsioonidega tegelevate organisatsioonide ühendus, mis edendab inimese-looma interaktsioonide valdkonda. See saavutatakse teadustöö, hariduse ja liikmesorganisatsioonide vahelise ning poliitikakujundajate, kliiniliste praktikute, üldsuse ja inimese-looma interaktsioonidega tegelevate teiste organisatsioonidega tehtava koostöö kaudu.

Paljud liikmesorganisatsioonid tegelevad looma kaasava tegevuse, looma kaasava teraapia, looma kaasava õppe ja/või teenistusloomade treenimisega. IAHAIO eesmärk on edendada lugupidavat ja vastutustundlikku inimese ja looma kohtlemist nii sekkumistes kui ka suhtluses loomadega.

IAHAIO-sse kuulub üleilmselt rohkem kui 90 valdkondadevahelist organisatsiooni ja erialaühendust, nagu näiteks veterinaaria valdkonnast AVMA, AAHA, FECAVA, FVE, JAHA, KAHA, WAP ja AAH-ABV, HABRI Foundation, ISAZ, suur hulk akadeemilisi asutusi ja loomi kaasavaid sekkumisi praktikas rakendavaid organisatsioone. Mitmekesised liikmesorganisatsioonid toetavad väga IAHAIO-t inimese-looma interaktsioonide valdkonnas oluliste suundade arendamisel.

IAHAIO korraldab rahvusvahelisi konverentse ja töötubasid, mis pakuvad palju olulist informatsiooni ja unikaalseid võimalusi inimese-looma interaktsioonide valdkonnas suhete loomiseks. Nende eesmärk on ärgitada dialoogi, vahetada informatsiooni ning planeerida strateegiaid, et lahendada olulisi probleeme ja edendada üheskoos inimese-looma interaktsioonide valdkonda.

IAHAIO LOOMI KAASAVATE SEKKUMISTE DEFINITSIOONIDE JA KAASATAVATE LOOMADE HEAOLU TAGAMISE SUUNISTE TÖÖRÜHM

IAHAIO loomi kaasavate sekkumiste definitsioonide ja kaasatavate loomade heaolu tagamise suuniste töörühm loodi 2013. aasta märtsikuus. Töörühma liikmeteks määrati teadlased, veterinaarmeditsiini spetsialistid ja erinevate riikide inimese-looma interaktsioonide taustaga ja/või valdkonnapõhiste teadmistega praktikud.

Inimese-looma interaktsioonide valdkonnas on rahvusvahelisel tasandil mitmeid väljakutseid. Näiteks on paljud ja üksteisest erinevad loomi kaasavate sekkumistega seotud terminid tekitanud segadust. Samuti on väga vähe sekkumistesse kaasatud osapooltega, eriti loomadega seotud selgeid suuniseid. Tulenevalt nende teemade olulisusest ja vajadusest kiirelt tegutseda kutsuti kokku töörühm. Selle ülesandeks sai selgitada loomi kaasavaid sekkumisi puudutavat terminoloogiat, anda selle ja definitsioonide osas soovitusi ning kirjeldada kaasatud loomade heaolu tagavaid eetilisi põhimõtteid.

2014. aastal valgesse raamatusse kirja saanud töörühma soovitusid olid aasta kestnud läbimõeldud töö tulemus. Toimusid põhjalikud arutelud, kus vahetati teavet, kaaluti erinevaid vaatenurki ja analüüsiti hoolikalt asjakohaseid materjale – seda kõike terminoloogilise segaduse kõrvaldamiseks ja suuniste välja töötamiseks. 2014. aastal Amsterdamis toimunud aastakoosolekul vaadati kõik liikmete enamuse tehtud parandusettepanekud üle ja need punktid, mis said IAHAIO juhatuse ühehäälselt toetuse, lisati raamatusse.

Valge raamat on suunatud meditsiini- ja tervishoiutöötajatele, rahvatervise ja veterinaarmeditsiini valdkonnas töötajatele, kes osalevad loomi kaasavates sekkumistes.

Töörühm soovib IAHAIO liikmetel võtta kõne all olevad definitsioonid ja suunised oma ning liikmesorganisatsiooni geograafilises läheduses töötavate teiste organisatsioonide jt teoorias, teadustöös ja programmides kasutusele. Samuti soovib töörühm IAHAIO liikmetel edendada oma koduriigis definitsioonide ja suuniste kasutuselevõttu.

DEFINITSIOONID

Looma kaasav sekkumine

Looma kaasav sekkumine on sihipärane ja struktureeritud sekkumine, milles terapeutilisel eesmärgil teadlikult kaasatakse loomi inimese heaolu parandamiseks tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalvaldkonnas (nt sotsiaaltöös). Sekkumistes osalejad on teadlikud aspektidest, mis on seotud kaasatud loomade ja inimestega. Loomi kaasavad sekkumised hõlmavad ametlikus sotsiaalvaldkonnas looma kaasava sekkumise tiimi ja jagunevad looma kaasavaks teraapiaks, looma kaasavaks nõustamiseks/*coaching*'uks, looma kaasavaks õppeks või teatud tingimustel looma kaasavaks külastuseks. Selliste sekkumiste väljatöötamine ja rakendamine peab toimuma valdkonnaüleselt.

Looma kaasav teraapia

Looma kaasav teraapia on eesmärgipärane, planeeritud ja struktureeritud teraapiline sekkumine, mida korraldab ja/või viib läbi tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalvaldkonna professionaal. Sekkumise tulemusi mõõdetakse ja dokumenteeritakse. Looma kaasavat teraapiat viib läbi ja/või korraldab professionaal, kes omab ametialast formaalset väljaõpet (kutsetunnistust, kraadi või sellega samaväärset) ja erialast töökogemust läbiviidaval teraapiasuunal. Looma kaasava teraapia eesmärk on inimese füüsiliste, kognitiivsete, käitumuslike ja/või sotsiaal-emotsionaalsete võimete parandamine. Looma kaasavat teraapiat läbi viival professionaalil ja looma kaasava teraapia assistendil (sh nende juhendatud teraapiaaloomajuhil) peavad olema vastavad teadmised kaasatavate loomade käitumisest, vajadustest, tervisest ning stressile viitavatest näitajatest ja stressi reguleerimisest.

Looma kaasav õpe (ehk looma kaasav pedagoogika)

Looma kaasav õpe on eesmärgipärane, planeeritud ja struktureeritud looma kaasav sekkumine, mida korraldab ja/või viib läbi haridustöötaja ja õppega seotud professionaal. Looma kaasavat õpet juhivad kvalifitseeritud (vastava kraadiga) õpetajad või eripedagoogid. Näiteks võib pedagoogi läbi viidav looma kaasav õpe olla vastutustundlikku lemmiklooma pidamist õpetav hariv külastus. Kui looma kaasavat õpet korraldavad eripedagoogid, siis peetakse seda ka teraapiliseks ja eesmärgipäraseks sekkumiseks, mis aitab motiveerida, teadmisi täiendada ning suhtlemisoskust ja kognitiivseid võimeid parandada. Õppija edusamme mõõdetakse ja dokumenteeritakse. Eripedagoogi läbi viidud looma kaasava õppe näide on lugemiskoerte programm. Looma kaasavat õpet läbi viival professionaalil, sealhulgas

õpetajatel (või haridustöötaja juhendatud teraapiaaloomajuhil) peavad olema vastavad teadmised kaasatavate loomade käitumisest, vajadustest, tervisest ning stressile viitavatest näitajatest ja stressi reguleerimisest.

Looma kaasav tegevus (ehk looma kaasav külastus)

Looma kaasav tegevus (ehk looma kaasav külastus) on planeeritud ja eesmärgipärane motiveeriv, hariduslik ja rekreatsiooniline vaba kliendi ja teraapiaaloomatiimi suhtlus ja külastus, mida viib läbi looma kaasava sekkumise tiim. Looma kaasava sekkumise tiimid peavad mitteametlikes külastustes osalemiseks omama vähemalt baastadmisi, ettevalmistust ja olema läbinud nõuetekohase hindamise.

Looma kaasavat tegevust (ehk looma kaasavat külastust) läbi viivad looma kaasava sekkumise tiimid võivad moodustada haridus-, tervise- ja/või sotsiaalvaldkonna spetsialistiga ka vahetult ja ametlikult tiimi, et saavutada spetsiifilised dokumenteeritavad eesmärgid. Sellisel juhul osalevad nad looma kaasavas teraapias või looma kaasavas õppes, mille läbiviimise eest vastutab vastava eriala spetsialist. Näiteks kaasatakse neid kriisireageerimisprogrammidesse, milles tiimide eesmärk on trauma, kriisi ja katastroofi üle elanutele lohutuse ja toe pakkumine, ja hooldekodude külastustesse, kus loomad pakuvad tuge ja seltsi. Looma kaasava tegevuse ehk külastuse läbiviijal peavad olema vastavad teadmised kaasatavate loomade käitumisest, vajadustest, tervisest ning stressile viitavatest näitajatest.

Looma kaasav nõustamine/*coaching*

Looma kaasav nõustamine/*coaching* on eesmärgipärane, planeeritud ja struktureeritud looma kaasav sekkumine, mida korraldab ja/või viib läbi vastava väljaõppe või kutsega nõustaja/*coach*. Sekkumise tulemusi mõõdetakse ja dokumenteeritakse. Looma kaasavat nõustamist/*coaching*'ut planeerib ja/või viib läbi professionaal, kes omab ametialast formaalset väljaõpet (kutsetunnistust, kraadi või sellega samaväärset) ja erialast kogemust. Looma kaasav nõustamine/*coaching* keskendub kliendi isikliku arengu soodustamisele, grupiprotsesside mõistmisele ja töhustamisele või sotsiaalsetele oskustele ja/või nõustatava(te) sotsiaal-emotsionaalsele toimimisele. Nõustamist/*coaching*'ut läbi viival professionaalil (või nõustaja juhendatud teraapiaaloomajuhil) peavad olema vastavad teadmised kaasatavate loomade käitumisest, vajadustest, tervisest ning stressile viitavatest näitajatest ja stressi reguleerimisest.

ÜHTNE TERVIS JA ÜHTNE HEAOLU

Ühtne tervis ei ole uus mõiste. See pärineb 19. sajandist, mil teadlased tegid kindlaks, et inimeste ja loomade haiguslike protsesside vahel on palju sarnasusi. Selle käsituse tänapäevasem rakendamine hõlmab veterinaaride ja teiste teadlaste koostööd selleks, et rahva tervist kaitsta. Ühtne tervis tunnistab, et „inimeste tervis on seotud loomade ja keskkonna tervisega“ ning „eesmärk on saavutada optimaalsed tervisenäitajad, mis tunnistavad inimeste, loomade, taimede ja nende ühise keskkonna vahelist seost.“ (Haiguste Tõrje Keskus [CDC], USA) Haiguste Tõrje Keskus on mõiste „tervis“ määratluse Maailma Terviseorganisatsiooni eeskujul omaks võtnud: „see on täieliku füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu seisund“ (WHO, 1946).

Hiljuti on valdkondadevaheliselt hakatud laiemalt rääkima ühtse heaolu käsitusest, mis tunnistab loomade, inimeste ja keskkonna heaolu seost (Pinillos, 2016). Nende kahe lähenemise valdkondadevaheline ja koostööd pooldav olemus pakub erinevate valdkondade esindajatele ja huvirühmadele ainulaadseid võimalusi koostööks kohalikul, riiklikul ja rahvusvahelisel tasandil, et tagada inimeste, loomade ja keskkonna jaoks optimaalne tervis. Ühtse tervise käsitusest (Fraser, 2008) võib leida ka WHO viite, mis osutab emotsionaalsele ja sotsiaalsele seisundile ja rõhutab tugevat loomade heaolu ja inimeste tervise vahelist seost.

Ühtne tervis ja ühtne heaolu on loomi kaasavate sekkumiste valdkonnas asjakohased, kus eesmärgiks on samuti inimese tervise, heaolu ja toimimise parandamine. Veterinaarid saavad ühtse tervise ja ühtse heaolu raamistikus tervishoiuprobleemidega tegelemiseks kasutada enda teadmisi inimese-looma interaktsioonide ning loomade tervise ja käitumise kohta. Loomaarstid, kes tegelevad lemmikloomade raviga, on hakanud sellist lähenemist oma praktikas rakendama, et toetada klientide heaolu ja elukvaliteeti, pakkudes samaaegselt kvaliteetset veterinaarabi. Seda lähenemist nimetatakse inimese-looma sideme keskseks veterinaarseks praktikaks (Ormerod, 2008).

Jordan ja Lem (2014) selgitavad ilmekalt, et „seal, kus inimese heaoluseisund on halb, on tavaliselt ka loomade heaoluseisund halb.... Samamoodi näitavad loomad sageli inimeste tervise ja heaolu taset, mida näitab seos loomade väärkohtlemise ja perevägivald vahel“ (lk 1203). Ebaetiline oleks alustada looma kaasava sekkumisega, kus inimese heaolu püütakse loomade või teiste üksikisikute heaolu arvelt parandada. Selleks, et luua tõhusaid loomi kaasavaid sekkumisprogramme, peavad asutused ja loomajuhid tagama, et oleks tagatud adekvaatsed tingimused ja jätkuvad kontrollimehhanismid selleks, et tagada kõikide patsientide, töötajate,

loomajuhtide, küllastajate ja kaasatavate loomade tervis ja heaolu. Ühtse tervise ja ühtse heaolu valdkondadevaheline lähenemine võimaldab seda eesmärki täita.

INIMESE JA LOOMA HEAOLU TAGAMISE SUUNISED LOOMI KAASAVATES SEKKUMISTES

Ühtse tervise ja ühtse heaolu valdkondadevahelist lähenemist tuleb rakendada sekkumisprogrammi planeerimise ja läbiviimise kõigis etappides. Selleks peavad olema vastavad protokollid, et aidata kaitsta nii seal osalevate inimeste kui ka loomade tervist.

Inimese heaolu

- Ohutusnõuded peavad olema täidetud. Spetsialistid peavad vähendama loomi kaasavates sekkumistes ohte kliendile. Nad peavad kindlaks tegema, et klientidel pole kaasatava liigi või tõuga seotud allergiaid, peavad olema erinevate kliendirühmadega seotud riskidest ning riskipõhistest välistavatest kriteeriumitest teadlikud (näiteks immunosupressiooniga patsientide nakkusoht ja haigused, mis võivad looma kaudu levida inimeselt inimesele). Mõnedes olukordades, näiteks immunosupressiooniga patsientide korral, võivad tervishoiuspetsialistid nõuda, et loomi testitaks, et välistada infektsioone kandvad loomad.
- Teraapialoomajuhid peavad mõistma kaasatud klientide vajadusi. Nad peavad olema läbinud koolituse, milles räägitakse loomi kaasavate sekkumiste kontekstis inimeste vajadustest.
- Klientidel võib olla sekkumisse kaasatud konkreetse loomaliigi suhtes teatud hoiakuid. Juhul kui klientide (religiooni, kultuuriga vms) seotud uskumused lähevad soovitatud looma kaasava sekkumise põhimõtetega vastuollu, on spetsialistidel soovitatav arutada kliendiga või kliendi perega (juhul, kui klient on ise otsustusvõimetu) teisi võimalusi.

Looma heaolu

Loomi kaasavates sekkumistes saavad osaleda ainult nii füüsiliselt kui ka emotsionaalselt terved loomad, kes naudivad sedalaadi tegevust. Teraapialoomajuhid peavad olema sekkumises osaleva konkreetse loomaga tuttavad. Spetsialistid vastutavad konkreetsete loomade heaolu eest, kellega nad töötavad.

Kõikides loomi kaasavates sekkumistes peavad spetsialistid arvestama kõikide osapoolte turvalisuse ja heaoluga. Spetsialistid peavad mõistma, et liigist sõltumata on kaasatav loom elusolend, mitte lihtsalt vahend. Allpool on loomi kaasavates sekkumistes ja looma kaasavas tegevuses kaasatavaid loomi, sealhulgas abi- ja teenistuskoeri puudutavate heade tavade kirjeldus.

- Sekkumistesse ja tegevustesse saab kaasata ainult kodustatud loomad. Kodustatud loomad (näiteks koerad, kassid, hobused, farmiloomad, merisead, rotid, kalad, linnud) on need, kes on inimestega suhtluseks kohandunud. Sellegipoolest on oluline välja tuua, et kuigi osad kalaliike peetakse asutustes kui lemmikloomi, on neist vähesed kohandunud suhtlema. (Linnud ja kalad ei tohiks olla püütud loodusest, vaid aretatud vangistuses.) Kodustatud loomad peavad olema inimestega hästi sotsialiseeritud ja neid tuleb humaansete meetoditega, näiteks positiivse kinnituse abil treenida. Kodustatud loomad (koerad, kassid, hobuslased) peavad olema registreeritud ühes rahvuslikus või rahvusvahelises registris, mis kinnitab, et nad vastavad teatud kriteeriumitele.
- Metsikuid ja eksootilisi liike (näiteks delfiinid, elevandid, kaputsiinahvid, rohtlahaukurid, lüliljalgsed, roomajad) ei tohi sekkumistesse kaasata (isegi mitte taltsaid isendeid). Põhjuseid on mitmeid ja nende hulka kuuluvad zoonoosidest ja looma heaoluga seotud küsimustest tingitud ohud. Ühendkuningriigis tegutseva Vaalade ja Delfiinide Kaitse Ühingu (WDCS) hinnang delfiinide kasutamise kohta teraapias on, et see tõenäoliselt ei rahulda ei inimestest osalejate ega loomade psühholoogilise või füüsilise heaoluga seotud vajadusi (Brakes & Williamson, 2007, lk 18). Kuigi looduses ja metsloomade varjupaigas metsloomade vaatlemisel (sellisel, mis vastab riiklikele/rahvusvahelistele loomade heaolu standarditele ning mille käigus ei puutu inimesed metsloomadega otseselt kokku) võib kaasata inimesi, kui see tegevus ei põhjusta loomadele stressi ega kahjusta nende elupaika.
- Mitte kõik loomad pole looma kaasava sekkumise jaoks sobilikud, kaasa arvatud need, keda omanikud peavad „headeks lemmikuteks“. Nende loomade käitumist, keda looma kaasavas sekkumises või looma kaasavas tegevuses (küllastuses) kasutada soovitakse, peavad loomakäitumise asjatundjad nagu [loomakäitumise väljaõppe saanud] veterinaar ning loomakäitumise ekspert hoolikalt hindama. Ainult need, kellel on vastav valmidus ning koolitus, tuleb looma kaasava sekkumise jaoks välja valida. Selleks, et hinnata loomade jätkuvat valmidust, peab korrapäraselt korraldama hindamisi/testimisi. Ka loomaarst peaks looma kaasava sekkumise

jaoks kaalutavad kandidaatloomad üle vaatama, nende tervist hindama ja kindlaks tegema, et kõik vajalikud veterinaarsed toimingud oleksid tehtud, ning asutust külastama minevate loomade puhul kindlaks tegema, et keskkond ja klient/kliendid on loomadele sobilik(ud).

- Loomajuhid ja loomadega töötavad spetsialistid peavad olema läbinud loomade heaoluga seotud vajaduste alase koolituse, samuti peavad nad suutma märgata ebamugavusele ja stressile viitavaid märke. Spetsialistid peavad olema läbinud loomade üldise käitumise ja vastavate inimese-looma interaktsioonide ning liigiomase (st hobused, sead, hamstrid, liivahiired ja teised) suhtluse alase koolituse.
- Spetsialistid peavad teadma, kus on konkreetse looma jaoks normaalsed ja looma austavad piirid. Looma kaasavas sekkumises ei tohi kunagi loomi kasutada sellisel viisil, et see kahjustab nende turvatunnet ja mugavust. Näited sellistest sobimatutest tegevustest ja teraapiaharjutustest (nimekiri pole ammendav): kliendid (lapsed ja täiskasvanud) hüppavad üle looma või kummarduvad tema kohale, loomade riietamine inimese riietesse või kostüümidesse, loomadel ebamugavate aksessuaaride kasutamine (v.a loomadele mõeldud kaelarätid, ilmastikuolude eest kaitsvad riided/tekid või spetsiaalsed jalanõud) või see, kui paluda loomal täita füüsiliselt raskeid või stressi tekitavaid ülesandeid (nt roomamine, ebaloomulikes poosides painutamine, raske koorma vedamine) või teha selliseid liigutusi ja asendeid nõudvaid trikke ja harjutusi. Kliente tuleb alati igas olukorras ja igas keskkonnas (nt koolid, teraapiakohad, hooldekodud) juhendada ning teha kindlaks, et ei toimuks looma narrimist (näiteks sabast/kõrvadest tirimine, looma peal istumine või looma alla roomamine) või mingil muul moel looma sobimatut kohtlemist ja sellega nii enda kui ka looma ohustamist.
- Need spetsialistid, kes vastutavad sekkumise jooksul looma heaolu eest, peavad tegema kindlaks, et loom on terve, puhanud, tunneb end mugavalt ja tema eest hoolitsetakse sekkumise jooksul ja pärast seda (näiteks puhas joogivesi, turvaline ja sobilik põrandakate). Loom ei tohi üle töötada või liiga suurt koormust saada ja seansside pikkus peab olema piiratud (30–45 min).
- Nõuetele vastav veterinaarabi peab olema tagatud. Loomi kaasavates sekkumistes või loomi kaasavates tegevustes/külastustes osalevaid loomi peab loomaarst valikuprotsessi käigus ja regulaarselt kontrollima. Nende [tervise]kontrollide sageduse peab määrama loomaarst, lähtudes konkreetse looma vajadustest ja tegevuste iseloomust, millesse looma kaasatakse. Looma eest hoolitsemine peab lähtuma konkreetsest liigist. See sisaldab konkreetsele liigile sobivat toitu ja magamiskohta, sobivat temperatuuri, valgust, keskkonna

rikastamist ja muid asjakohaseid tunnuseid, lisaks veendumist selles, et loom saab võimalikult palju käituda loomuomaselt.

- Zoonooside (*loomalt inimesele ja inimeselt loomale kanduvate haiguste – tlk.*) ennetamiseks tuleb kasutusele võtta asjakohased meetmed. Spetsialistid peavad loomadele tagama vähemalt iga-aastase korralise tervisekontrolli, mille teeb litsentseeritud loomaarst ja kus pannakse rõhku asjaomastele vaktsiinidele ja parasiititõrjele. Sekkumisprogrammides osalevatele loomadele ei tohi anda toorest liha või muud toorest bioloogilist valku, näiteks pastöriseerimata piima. (Erandiks on võõrutamata loomad, keda imetab nende ema.) (Murphy *et al.* 2005)
- Spetsialistid ja juhid, kes töötavad küllastavate või asutustes, näiteks koolides, psühhiaatriahaiglates, vanglates ja rehabilitatsioonikeskustes elavate loomadega, peavad olema kohalike (nt kooli, piirkonna, maakonna) seaduste ja põhimõtete kursis. Oma programmides ja asutustes tuleb spetsialistidel propageerida põhimõtteid ja toiminguid, mis tagavad loomi kaasavates sekkumistes loomade eest hoolitsemise. Eetikakomitee loomine on soovitatav ja sinna peavad kuuluma looma heaolu spetsialistid (nt loomaarst).
- Abikoerad on väga spetsialiseerunud ja suunised spetsialistidele abikoertega partneritena töötamiseks ei kuulu selle dokumendi juurde.

Võttes arvesse inimeste ja loomade vastastikust loomupärast poolehoidu, mille kohta on olemas bioloogia ja psühholoogiaga seotud tõendid, ja pühendumist nende tervisele ja heaolule, on Rahvusvahelise Inimese-Looma Interaktsioonidega Tegelevate Organisatsioonide Ühenduse liikmed ülekaalukalt omaks võtnud ühtse tervise mõiste, mis kinnitab, et inimeste, loomade ja keskkonna heaolu on lahutamatult seotud (<http://www.iahaio.org/files/declarationchicago.pdf>, IAHAIO 2013. aasta Chicago deklaratsioon).

VIITED

American Veterinary Medical Association

<https://www.avma.org/KB/Policies/Pages/Wellness-Guidelines-for-Animals-in-Animal-Assisted-Activity-Animal-Assisted-Therapy-and-Resident-Animal-Programs.aspx>

Brakes, P., & Williamson, D (2007). Dolphin Assisted Therapy. The Whale and Dolphin Conservation Society. (http://www.wdcs.org/submissions_bin/datreport.pdf).

FAWC (Farm Animals Welfare Council), 2009. Five Freedoms.

<http://www.fawc.org.uk/freedoms.htm> (accessed December 6, 2014)

Fraser D. (2008) Understanding Animal Welfare: The Science in its Cultural Context published by Wiley-Blackwell

Jordan T., Lem M. (2014), One Health, One Welfare: Education in practice Veterinary students' experiences with Community Veterinary Outreach In The Canadian Veterinary Journal 2014 Dec; 55(12): 1203–1206.

Retrieved at <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4231813/>

Murthy R, Bearman G, Brown S, Bryant K, Chinn R, Hewlett R, George G, Goldstein E, Holzmann-Pazgal G, Rupp M, Wiemken T, Weese S, Weber D. (2015). Animals in Healthcare Facilities: Recommendations to Minimize Potential Risks. *Infection Control and Hospital Epidemiology*, 36(5), 495-516. DOI: 10.1017/ice.2015.15

Ormerod, E. J (2008). Bond-centered veterinary practice: Lessons for veterinary faculty and students. *Journal of Veterinary Medical Education*, 35 (4), 545-551

Pinillos G., Appleby, M., Scott-Park F, Smith C. One Welfare In *Veterinary Record* 2014 Vol 177, Issue 24 <http://dx.doi.org/10.1136/vr.h6830>

TÄNUAVALDUSED

Avaldame tänu kolleegidele loomatervise, loomade käitumise ja heaolu valdkondades ning täname järgnevaid organisatsioone loomade heaolu puudutavate vaadete eest loomi kaasavate sekkumiste valdkonnas: American Veterinary Medical Association, Humane Society of the United States, American Humane Society, Assistance Dogs International, International Fund for Animal Welfare ja Whale and Dolphin Conservation Society.

IAHAIO VALGE RAAMATU TEISTESSE KEELTESSE TÕLKIMISE PROTOKOLL

Valge raamat on IAHAIO ametlik dokument ja teatis ning selle ametlik keel on inglise keel. Selleks, et võimaldada meie ülemaailmsel liikmetel levitada valge raamatu sisu enda riikides, toetab IAHAIO selle dokumendi tõlkimist teistesse keeltesse. Liikmesorganisatsioonid või liikmesorganisatsioonide esindajad võivad juhatuselt nõuda ametlikku tõlget oma riigi keelde. Juhatus palkab seejärel neutraalse tõlketeenuse pakkuja. Valge raamatu tõlgitud versioon saadetakse liikmesorganisatsioonide esindajatele, kes oskavad nii kohalikku keelt kui ka inglise keelt, ning neil palutakse tõlke tehniline ja mõisteline täpsus üle vaadata ja kinnitada. Lõpliku dokumendi üle hääletab juhatus ning otsustatakse, kas dokument on IAHAIO heaks kiidetud dokument. Kui kunagi peaks tekkima tõlke sisu, sõnastust jne puudutavaid vaidlusi, tuleb põhiviitena kasutada originaali, ingliskeelset versiooni.